

ARME ROMANE DESCOPERITE LA ULPRIA TRAIANA SARMIZEGETUSA

Cele mai vechi urme arheologice romane la Ulpia Traiana datează, după cât se pare, încă din anul 102 e.n., oînd Traian, după încheierea păcii cu Decebal, în urma primului război dacic, a lăsat acolo o unitate militară care și-a ridicat un castru cu val de pămînt¹, ale cărui urme au fost puse în evidență și de recente cercetări arheologice². Unitatea militară care a staționat în acest castru, peste care se suprapune viitorul oraș, a fost *Legio IIII Flavia Felix*³. Castrul a funcționat pîna după cucerirea Daciei, oînd se naște, ca oraș, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, între anii 108—110⁴.

Cercetările arheologice de la Ulpia Traiana, atît cele mai vechi, întreprinse de către Societatea de istorie și arheologie pentru Comitatul Hunedoara, înainte de primul război mondial⁵, și de către C. Daicoviciu, în perioada interbelică⁶, cît și cele mai noi, începute în anul 1973 de către o echipă de arheologi din Cluj-Napoca și Deva, sub conducerea prof. H. Daicoviciu⁷, au dus la dezvelirea a numeroase monumente publice și private, precum și a unui bogat material arheologic în care se înscriu și piesele de armament.

În secolul trecut și la începutul veacului nostru, cînd se încerca întocmirea unei tipologii a armamentului roman, elementul documentar primordial era oferit de monumentele figurate, completate de rarele piese rezultate din săpături arheologice⁸. Acestea erau piese mai bine conservate, care au permis stabilirea cîtorva tipuri socotite caracteristice, ou diferențe de la caz la caz, dar pentru care nu se prevedea făurirea și încadrarea lor după tipare precise. Unele din aceste caracteristici constatate au rămas valabile și au fost confirmate cu mai mult temeii astăzi. Cercetările mai recente, cu rezultate

¹ *TransAnt*, p. 86—87; C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Ulpia Traiana (Sarmizegetusa romana)*, București, 1966, p. 6; M. Rusu, în *AIIA*, XXII, 1979, p. 49—50; D. Alicu, în *Potaissa*, II, 1980, p. 23.

² Vezi H. Daicoviciu și colab., *Zona sacră și incinta de vest de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, jud. Hunedoara*, comunicare la cea de a XV-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1980, Brașov, 26—28 martie 1981.

³ I. Glodariu, în *ActaMN*, III, 1966, p. 431; *Acta of the Fifth Epigraphic Congress*, 1967, p. 338; N. Gostar, în *Apulum*, IX, 1971, p. 305—320; H. Daicoviciu, în *In memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 111—117; D. Alicu, *op. cit.*, p. 24.

⁴ C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 60; N. Gostar, *op. cit.*, p. 317.

⁵ C. Daicoviciu, în *Dacia*, I, 1924, p. 225—234; *IDR*, III, 2, p. 10—21; *Monuments*, p. 1—2.

⁶ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 234—260; idem, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 516—556.

⁷ H. Daicoviciu și colab., în *Sargetia*, XI—XII, 1974—1975, p. 225—231; idem, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 139—154; idem, în *Materiale*, Oradea, 1979, p. 231—233.

⁸ Cităm selectiv: *DA*; R. Cagnat, V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, II, Paris, 1920; P. Couissin, *Les armes romaines*, Paris, 1926.

concludente, permit încercări de reșezare tipologică, uneori cu analogii perfecte ale armelor, făurite după tipare bine stabilite.

Armamentul roman rezultat din săpături arheologice sau din descoperiri întâmplătoare pe teritoriul Daciei romane este publicat, în majoritatea cazurilor, fără indicații tipologice, prezentându-se doar locul descoperirii, dimensiunile și, uneori, datarea după observații stratigrafice.

În cele ce urmează ne-am propus să prezentăm o tipologie a armamentului roman de la Ulpia Traiana, pe baza unui material arheologic inedit în mare parte, aflat în colecțiile Muzeului de arheologie din comuna Sarmizegetusa și ale Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Armele romane de proveniență ulpiană se împart în două categorii: arme de luptă apropiată și arme de luptă la distanță⁹. Această clasificare își găsește echivalent în limba latină, care cunoaște termeni deosebiți pentru lupta apropiată, corp la corp, și lupta la distanță: *cominus* și *eminus pugnare*¹⁰. Din prima categorie de arme fac parte pumnalele și lăncile, iar din cea de a doua sulitele, săgețile și proiectilele de praștie și balistă.

O redutabilă armă de tăiere și împungere o constituie pumnalul, desemnat cu termenul latin de *pugio*¹¹. Folosirea sa în legiunile romane, probabil încă din epoca republicană, este sigur stabilită pentru epoca Imperiului. Începînd cu secolul I e.n. el este atestat în texte, pe monumente figurate, și prin exemplare reale descoperite în săpături arheologice¹². De la Ulpia Traiana provine un singur exemplar (pl. 1/7). Piesa are axa rectilinie, cu secțiune triunghiulară, prelungită cu o limbă pentru mâner. Lama este relativ scurtă, dar lată și puternică. Analogiile sînt frecvente¹³.

Alături de această piesă, care este evident o armă, la Ulpia Traiana au fost descoperite și un număr mare de lame de cuțit, întregi sau fragmentare, despre care este greu de precizat dacă reprezintă exclusiv arme sau ustensile. Foarte probabil, ele puteau fi folosite atît ca arme, cît și ca unelte, după împrejurări.

Printre armele ofensive de care se serveau romanii și, în general, toate popoarele din antichitate, se înscrie și lancea. Aceasta, ca și sulita de altfel, era constituită dintr-un vîrf metalic, de forme și dimensiuni variabile, destinat să străpungă inamicul, și dintr-un călôii, de asemenea metalic. Deși termenul de *hasta*¹⁴ desemnează la modul general toate categoriile de lănci și sulite, în literatura arheologică, într-un sens mai restrîns, el este utilizat doar pentru a designa lancea, armă mai lejeră, caracteristică legionarilor din organizarea armatei serviene și veliților (*hasta velitaris*), după introducerea *pilum*-ului în armamentul legiunii¹⁵. În chip firesc, din această categorie de arme nu s-au păstrat decît părțile metalice. Clasificarea ei este posibilă în primul rînd pe baza vîrfului, pentru că cealaltă parte metalică, călcîiul, este

⁹ P. Couissin, *op. cit.*, p. XIII (Introducere).

¹⁰ A. Forcellini, *Totius Latinitatis Lexicon*, s.v. *cominus*, p. 306; s.v. *eminus*, p. 855.

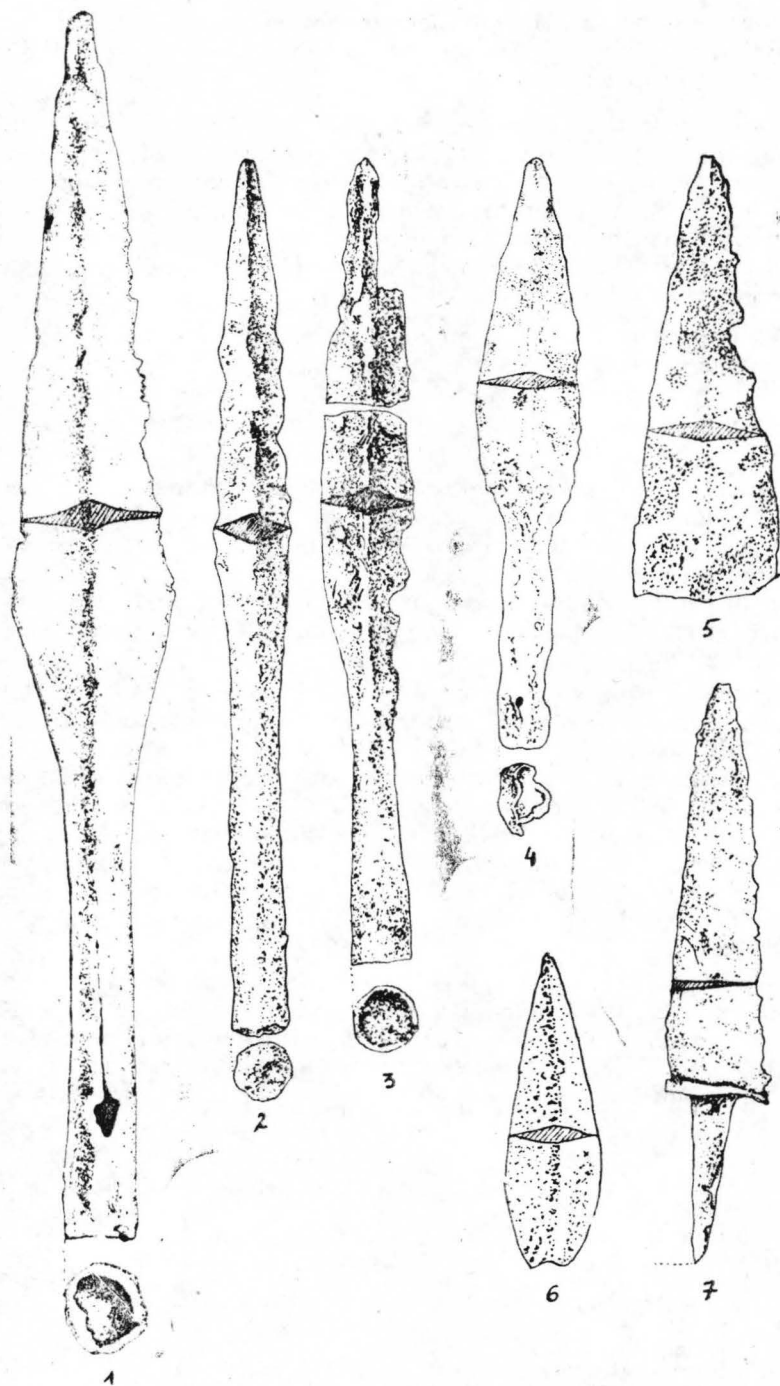
¹¹ A. J. Reinach, în *DA*, IV, 1, s.v. *pugio*, p. 761—765.

¹² P. Couissin, *op. cit.*, p. 379.

¹³ D. Tudor, în *Apulum*, V, 1965, p. 242, fig. 4/3; P. Couissin, *op. cit.*, p. 380, fig. 135—138, 140—141 (toate în teacă); C. Blümlein, *Bilder aus dem römisch-germanischen Kulturleben*, München—Berlin, 1918, p. 52, fig. 133 c; H. Schönberger, în *Saulburg Jahrbuch*, XXI, 1963—1965, p. 83, pl. 19.

¹⁴ E. Beurlier, în *DA*, III, 1, s.v. *hasta*, p. 33—40.

¹⁵ R. Cagnat, V. Chapot, *op. cit.*, p. 330.

Pl. I — Arme romane descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

aproape întotdeauna la fel, cu diferențe nesemnificative. Având în vedere acest criteriu, vîrfurile de lance descoperite la Ulpia Traiana pot fi împărțite în trei tipuri principale:

1. Tipul lanceolat, cu corpul lat, rotunjit la bază și lent ascuțit spre partea superioară (pl. 1/4—6). Piesele aparținătoare acestui tip prezintă nervură mediană și tub de înmănușare ușor evazat la bază, prevăzut cu orificiu pentru cuiul de fixare. Lungimea lor este cuprinsă între 16 și 18 cm. Cea de a treia piesă, din care se păstrează doar vîrfurile propriu-zise, putea fi folosită și ca vîrf de suliță. Tipul are analogii atît în Dacia¹⁶, cît și în alte provincii ale Imperiului¹⁷.

2. Tipul rombic (pl. 1/1). Singura piesă descoperită la Ulpia Traiana ce ilustrează acest tip este masivă, ascuțită la partea superioară, tăiată oblic la bază și prevăzută cu orificiu pentru cui. Lungimea piesei este de 40,3 cm. Analogiile sînt numeroase¹⁸.

3. Tipul filiform alungit (pl. 1/2—3). Acest tip prezintă un vîrf mare, prelung, ușor lătit la bază și nervură mediană triunghiulară sau plată. Manșonul este lung, ușor evazat la bază și prevăzut cu orificiu pentru cui. Lungimea lor variază între 29 și 34 cm. Analogiile sînt frecvente, atît în Dacia¹⁹, cît și în restul Imperiului²⁰.

Este dificil, în stadiul actual al cercetărilor, să prezentăm cronologic formele de lănci provenite de la Ulpia Traiana. Ele pot fi datate, larg, în secolele II—III.

În arsenalul armelor ofensive romane se încadrează și sulița. Desemnată tot prin termenul de *hasta*²¹, deosebirea dintre suliță și lance este clară doar din punct de vedere teoretic, prima fiind o armă de aruncat la distanță, iar cea de a doua o armă de luptă corp la corp²². Practic însă ele au de multe ori o formă asemănătoare, singurul criteriu de delimitare, la care ne raliem și noi, fiind cel al dimensiunii. Ca atare, ele sînt studiate, de obicei, împreună, fără ca, deseori, să se poată opera distincții clare între ele. Clasificarea acestei categorii de arme se poate face tot numai pe baza formei vîrfului. Tipurile de suliță de la Ulpia Traiana, ce pot fi distinse pe baza acestui criteriu, sînt următoarele:

1. Tipul piramidal (pl. 2/1—7), cu patru muchii inegale, măsurate la bază, sau egale, ascuțit la vîrf și terminat printr-un tub de înmănușare conic și scurt, realizat prin răsucirea foii la cald. Lungimea lor este cuprinsă între 6 și 8 cm. Majoritatea pieselor păstrează orificiul pentru cuiul de fixare. Analogiile sînt frecvente²³.

¹⁶ N. Gudea, în *Apulum*, XV, 1977, p. 201, fig. 22/9.

¹⁷ P. Couissin, *op. cit.*, pag. 361, fig. 108; S. S. Frere, St. J. K. Joseph, în *Britannia*, V, 1974, p. 75, fig. 40/4, 6.

¹⁸ D. Tudor, *op. cit.*, p. 240, fig. 3/20, 21; P. Couissin, *op. cit.*, p. 361, fig. 111; C. Blümlein, *op. cit.*, p. 53, fig. 137.

¹⁹ N. Gudea, în *Apulum*, X, 1972, p. 146, fig. 19/2.

²⁰ P. Couissin, *op. cit.*, p. 361, fig. 109; C. Blümlein, *op. cit.*, p. 53, fig. 37.

²¹ Vezi nota 14.

²² P. Couissin, *op. cit.*, p. 14.

²³ G. Marinescu, Al. Retegan, în *SCIVA*, 2, 1979, p. 254, fig. 1/6; D. Tudor, *op. cit.*, p. 240, fig. 3/14, 16; S. S. Frere, St. J. K. Joseph, *op. cit.*, p. 77, fig. 41/9.

Cel de al *doilea* tip se deosebește de primul doar prin gătuirea mai mult sau mai puțin accentuată existentă între vârful propriu-zis în patru muchii și tocul pentru coadă (pl. 2/8—12). Lungimea lor variază între 9 și 12,5 cm.

3. Tipul conic (pl. 2/13). Piesa prezintă o gătuitură ușoară între vârful propriu-zis, cu secțiune circulară, și tocul pentru coadă, ușor evazat spre bază. Lungimea piesei este de 8 cm.

4. Tipul de suliță cunoscut sub denumirea latină de *pilum*²⁴ și pe care romanii o considerau arma lor națională (pl. 2/14). În literatura noastră arheologică acest termen, ce în accepțiune antică se aplica doar unei anumite categorii de suliță, caracterizată printr-o tijă metalică foarte lungă armată cu un vîrf de diferite forme, s-a generalizat și este utilizat pentru a desemna sulița în general. La Ulpia Traiana a fost descoperită o singură piesă de acest tip. Ea are formă piramidală cu patru muchii egale. Tijă metalică ce continuă vârful propriu-zis se păstrează doar fragmentar. Lungimea vârfului este de 10 cm. Analogiile sînt frecvente²⁵.

Tipurile de suliță se datează tot în secolele II—III. În ceea ce privește cealaltă piesă metalică, specifică atît lancei, cît și suliței, călcîiul, el avea un rol întreit: de a fixa arma în pămînt pe timp de repaus, de a face posibilă utilizarea armei la nevoie, în luptă, cu ambele capete, și de a echilibra centrul de greutate al armei²⁶. Călcîiele pot fi distinse, aproximativ, după mărime. Cele de lance sînt mai mari și mai masive (pl. 2/15—16), iar cel de suliță este mai subțire și mai scurt (pl. 2/17). Ambele categorii de călcîie sînt ascuțite spre vîrf și au o formă conică, cu secțiune circulară. Sînt ușor evazate la bază și prevăzute cu perforație de fixare la baza cozii de lemn. Analogiile sînt, de asemenea, frecvente²⁷.

O altă armă de luptă la distanță utilizată de romani era arcul cu săgeți. Această armă nu era mînuită decît în mod excepțional de către legionarii. În mod normal ea era încredințată specialiștilor, arcașii orientali, ce formau corpuri distincte în armata romană²⁸. Săgețile²⁹, în funcție de vîrfurile metalice cu care erau prevăzute, se împart în două categorii distincte: săgeți de arc și săgeți grele, aruncate ou arme mai puternice decît arcul de mîna. Săgețile de arc de la Ulpia Traiana, în funcție de forma vârfului metalic, se împart în trei tipuri:

1. Tipul triunghiular (pl. 3/1—2), cu aripioare laterale în unghi, de sub care pornește, îngustat, pentru a se evaza la bază, tubul de înmănușare. Lungimea lor variază între 4 și 5,8 cm. Analogii există atît în Dacia³⁰, cît și în alte provincii³¹.

²⁴ A. J. Reinach, în *DA*, IV, 1, s.v. *pilum*, p. 481—484.

²⁵ N. Gudea, *op. cit.*, p. 145, fig. 18/12; P. Couissin, *op. cit.*, p. 364, fig. 114/a; idem, p. 366, fig. 117; S. S. Frere, St. J. K. Joseph, *op. cit.*, p. 77, fig. 41/10.

²⁶ *DA*, III, 1, s.v. *basta*, p. 40; R. Cagnat, V. Chapot, *op. cit.*, p. 335.

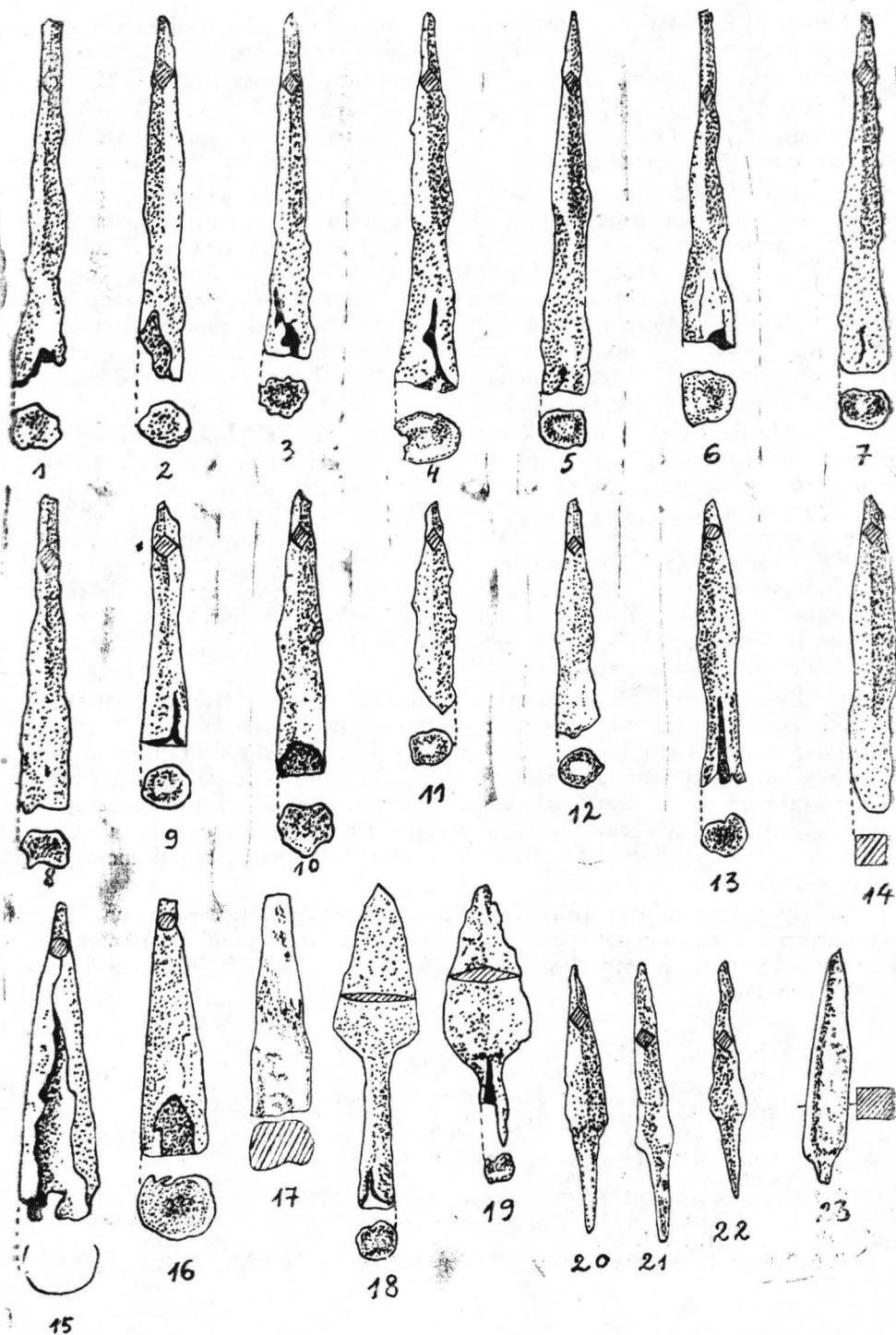
²⁷ N. Gudea, *op. cit.*, p. 145, fig. 18/17; D. Tudor, *op. cit.*, p. 240, fig. 3/25; S. S. Frere, St. J. K. Joseph, *op. cit.*, p. 77, fig. 41/12.

²⁸ P. Couissin, *op. cit.*, p. 486.

²⁹ A. J. Reinach, în *DA*, IV, 2, s.v. *Sagitta*, p. 997—1000.

³⁰ C. M. Vlădescu, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, 7—8, 1974—1975, p. 30, fig. 18/1—3.

³¹ K. Böhner, în *Saalburg Jahrbuch*, 1956, p. 119, pl. 13, fig. 60/61.

Pl. II — Arme romane descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

2. Tipul piramidal, cu trei și patru muchii (pl. 2/20—23 și pl. 3/6). Au corpul lătit la bază și ascuțit spre partea superioară. Înmănușarea este pedunculă, iar lungimea lor oscilează între 3,6 și 7,5 cm. Analogiile sînt frecvente³².

3. Tipul sirian, cu patru muchii, avînd silueta mult alungită și prevăzută cu peduncul (pl. 3/5). Lungimea lor este cuprinsă între 5 și 6 cm. Analogiile sînt, de asemenea, frecvente³³.

Vînfurile de săgeată din a doua categorie, descoperite pînă în prezent la Ulpia Traiana, se încadrează în tipul triunghiular plat cu manșon (pl. 2/18—19). Cele două piese de acest tip au baza mult lătită și rotunjită la colțuri. Manșonul este lung, reprezentînd o treime din lungimea totală a pieselor. Acestea variază între 7,5 și 9,1 cm. Acest tip de săgeți, masive în raport cu cele din prima categorie, erau lansate, probabil, cu ajutorul balistelor cu arc (*arcuballista*) sau a balistelor de mină (*manuballista*) mînuite de *tragularii*³⁴.

Tot între armele pentru lupta la distanță se încadrează și proiectilele de praștie (*glandes*)³⁵ și proiectilele de balistă³⁶. Existența proiectilelor de praștie implică faptul că o parte a unității militare staționate la Ulpia Traiana folosea ca armă de luptă praștia (*funda*)³⁷ mînuită de *funditores*³⁸. *Glans*-urile (pl. 3/9) de proveniență ulpiană sînt făurite din argilă arsă și au dimensiuni reduse (diametrele între 3 și 4 cm). În ceea ce privește proiectilele de balistă, ele sînt lucrate din calcar moale, au o formă aproximativ rotundă și dimensiuni reduse, cu diametre cuprinse între 8 și 12 cm. Acest fapt dovedește întrebuințarea lor la baliste de putere mijlocie, relativ mobile, deservite de *ballistarii*³⁹. Pentru ambele categorii de proiectil analogiile sînt frecvente⁴⁰.

Cercetările arheologice de la Ulpia Traiana au dus și la descoperirea unor elemente caracteristice pieselor de echipament. În rîndul acestora se încadrează și *lorica squamata*⁴¹, tip de platoșă atestată arheologic și la Ulpia Traiana prin pandantivele care se atașau la partea inferioară a cuirasei, printr-un dispozitiv intermediar, cu scopul de a da un spor de protecție ab-

³² D. Tudor, *op. cit.*, p. 240, fig. 3/16—18; Gr. Florescu și colab., în *Materiale*, IV, 1957, p. 119, pl. III, fig. 8; G. Webster, *The Roman Imperial Army of the first and second Centuries A.D.*, London, 1969, p. 236, fig. 52.

³³ H. Bonnet, *Die Waffen der Völker des Alten Orients*, Leipzig, 1926, p. 163—164, fig. 71/b și 72/c; O. Floca, V. Vasiliev, în *Sargetia*, V, p. 147, fig. 19; D. Tudor, *op. cit.*, p. 240, fig. 3/19.

³⁴ P. Couissin, *op. cit.*, p. 487.

³⁵ G. Fougères, în *DA*, II, 2, s.v. *glans*, p. 1608—1611.

³⁶ G. Lafaye, în *DA*, V, 1, s.v. *tormenta*, p. 362—372.

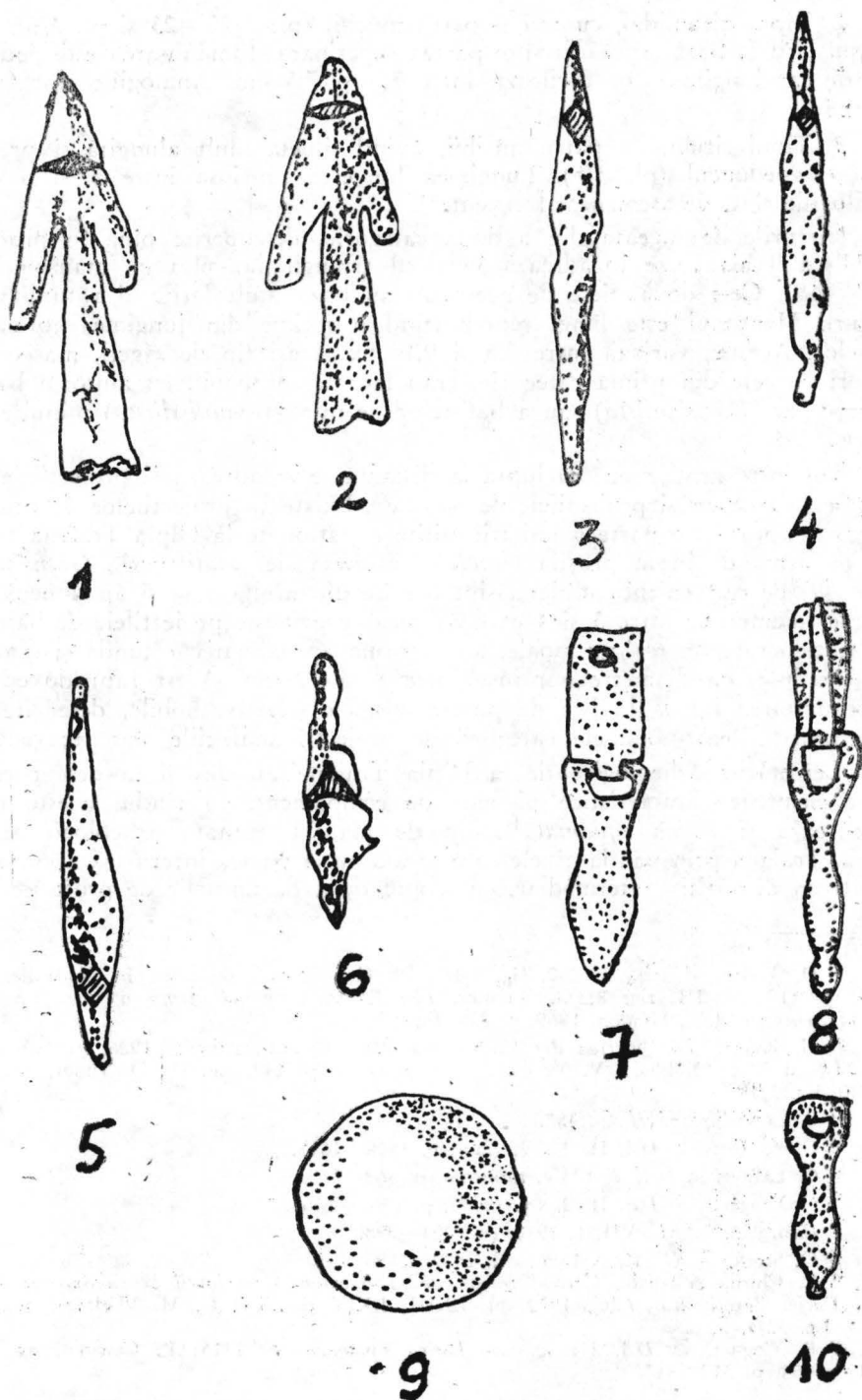
³⁷ G. Fougères, în *DA*, II, 2, s.v. *funda*, p. 1363—1366.

³⁸ Lieberman, în *RE*, VII, 1, 1910, col. 294—296.

³⁹ O. Seeck, în *RE*, II, 2, 1896, col. 2832—2896.

⁴⁰ E. Chirilă și colab., *Castrul roman de la Buciumi. Contribuții la cunoașterea limesului Daciei Porolissensis*, Cluj, 1972, pl. LXIII, LXIV și LXV; C. M. Vlădescu, *op. cit.*, p. 53, fig. 32/a, b, c.

⁴¹ R. Cagnat, în *DA*, III, 2, s.v. *Lorica squamata*, p. 1315; P. Couissin, *op. cit.*, p. 456—458, p. 512—517.

Pl. III — Arme și piese de echipament militar roman, descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

domeniului. Pandantivele de cuirasă de la Ulpia Traiana se încadrează în două tipuri principale⁴²:

1. Tipul terminat cu bumb. Piesele au lăcaș inelar de prindere a tubului de legătură cu lorică (pl. 3/1,10).

2. Tipul ascuțit la vîrf. Deschiderea semicirculară în partea superioară a piesei e continuată cu subțiere, lățire spre bază, și terminată în unghi ascuțit (pl. 3/7).

Ambele tipuri au bune analogii în Dacia⁴³.

La finalul trecerii în revistă a armamentului roman descoperit pe teritoriul Ulpiei Traiana Sarmizegetusa constatarea ce se impune este că, deși relativ puține la număr, piesele de armament sînt, totuși, diverse și făurite după un tipar întocmit la dimensiuni exacte, corespunzînd mai multor variante din cadrul aceleiași categorii tipologice. Aceasta dovedește că armele, chiar provinciale, nu erau făurite la întîmplare, ci după tipare bine stabilite, ce respectă o anumită nuanță regulamentară.

CATALOG

1. Vîrf de lance⁴⁴ cu corp lat, rotunjit la bază și lent ascuțit spre partea superioară. Manșonul, realizat prin răsucirea foi la cald, reprezintă o treime din lungimea totală a piesei și păstrează orificiul pentru cuiul de fixare. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 328; L=19,4 cm; l=3,4 cm. Pl. 1/4.

2. Vîrf de lance de același tip cu cel precedent. Piesa, păstrată fragmentar, îi lipsește manșonul. Vîrful propriu-zis are nervură mediană triunghiulară. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 329; L=14,6 cm; l=4,7 cm; Inedit. Pl. 1/5.

3. Vîrf de lance de același tip cu cele precedente. Piesa, fragmentară, păstrează doar vîrful propriu-zis cu rotunjire la bază și nervură mediană triunghiulară. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 330. L=10,5 cm; l=3,1 cm; Inedit. Pl. 1/6.

4. Vîrf de lance masiv, cu silueta mult alungită și cu baza îngustată prin tăiere oblică; prevăzut cu nervură mediană rotunjită. Manșonul este prelung, ușor evazat la bază, și păstrează orificiul pentru cui. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 3135. L=40 cm; l=4,4 cm; Inedit. Pl. 1/1.

5. Vîrf de lance⁴⁵, mult ascuțit la partea superioară, ușor rotunjit la bază și prevăzut cu nervură mediană unghiulară. Manșonul, evazat și prevăzut cu orificiul pentru cui, reprezintă aproximativ jumătate din lungimea totală a piesei. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 286. L=29 cm; l=2,5 cm. Pl. 1/2.

6. Vîrf de lance⁴⁶, de același tip cu cel precedent. Vîrful, rupt aproximativ la mijloc, este rotunjit la bază și are nervură mediană îngustă, dar proeminentă. Manșonul, fragmentar, este evazat la bază. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 287. L=26,5 cm; l=3 cm. Pl. 1/3.

⁴² C. M. Vlădescu, *op. cit.*, p. 50.

⁴³ Idem, p. 50, fig. 28—29.

⁴⁴ O. Floca, *Muzeul de arheologie Ulpia Traiana Sarmizegetusa (ghid)*, Deva, 1967, p. 22.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

7. Vîrf de suliță de formă piramidală, cu vîrful martelat în patru muchii și continuat cu tub de înmănușare realizat prin răsucirea foii la cald. Piesa prezintă o gîtuitură accentuată între vîrful propriu-zis și manșon. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 315. $L=10,4$ cm; $l=0,7$ cm. Inedit. Pl. 2/1.

8. Vîrf de suliță de același tip cu cel precedent. Tubul de înmănușare se păstrează fragmentar. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 316. $L=10,3$ cm; $l=0,7$ cm. Inedit. Pl. 2/2.

9. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Manșonul conic este realizat prin răsucirea foii la cald, fără ca aceasta să se petreacă complet la răsucire. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 326. $L=9,7$ cm; $l=0,8$ cm. Inedit. Pl. 2/3.

10. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Manșonul păstrează, în interior, resturile cozii de lemn. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 321. $L=10,8$ cm; $l=0,8$ cm. Inedit. Pl. 2/4.

11. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Piesa prezintă vîrf în patru muchii și manșon conic cu orificiu pentru cui. Manșonul păstrează, în interior, resturile cozii de lemn. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 314. $L=10,9$ cm; $l=0,8$ cm. Inedit. Pl. 2/5.

12. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Piesa prezintă gîtuitură accentuată între vîrful în patru muchii și manșonul păstrat fragmentar. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 318. $L=9,8$ cm; $l=0,7$ cm. Inedit. Pl. 2/6.

13. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Manșonul păstrează, în interior, resturile cozii de lemn. Nedeterminat. Inv. nr. Sarmiz. 327. $L=10,4$ cm; $l=0,9$ cm. Inedit. Pl. 2/7.

14. Vîrf de suliță cu gîtuitură atenuată între vîrful piramidal în patru muchii și manșonul conic realizat prin răsucirea foii la cald. Vîrful propriu-zis se păstrează fragmentar, iar manșonul prezintă, în interior, resturile cozii de lemn. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 324. $L=7$ cm; $l=0,4$ cm. Inedit. Pl. 2/3.

15. Vîrf de suliță de același tip cu cel precedent. Piesa prezintă gîtuitură atenuată între vîrful propriu-zis și manșonul ce păstrează orificiul pentru cui. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 322. $L=9,2$ cm; $l=0,8$ cm. Inedit. Pl. 2/8.

16. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Piesa prezintă manșon fragmentar și este omogen corodată. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 323. $L=8,2$ cm; $l=0,9$ cm. Inedit. Pl. 2/10.

17. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Piesa păstrează doar vîrful propriu-zis în patru muchii și o mică parte din manșon. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 325. $L=6,1$ cm; $l=0,4$ cm. Inedit. Pl. 2/11.

18. Vîrf de suliță de același tip cu cele precedente. Piesa păstrează integral vîrful propriu-zis în patru muchii și fragmentar manșonul conic. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 339. $L=6,8$ cm; $l=0,8$ cm. Inedit. Pl. 2/12.

19. Vîrf de suliță în formă de con, cu secțiune circulară. Manșonul, de asemenea circular în secțiune, se păstrează fragmentar și era ușor evazat spre bază. Foaia tocului nu se petrece complet la răsucire. Nedeterminat. Inv. nr. Sarmiz. 2615. $L=8,2$ cm; $l=1,4$ cm. Inedit. Pl. 2/13.

20. Vîrf de suliță de tip *pilum*. Vîrful, cu secțiunea patrulateră, este martelat în patru muchii. Tița, cu secțiune circulară, se păstrează fragmentar. Templul lui Aesculapius și Hygia. Inv. nr. Sarmiz. 320. $L=9$ cm; $l=0,9$ cm. Inedit. Pl. 2/14.

21. Vîrf de săgeată. Piesa prezintă două aripioare laterale și manșon evazat la bază. Nedeterminat. Inv. nr. Sarmiz. 2306. $L=5,4$ cm. Inedit. Pl. 3/1.

22. Vîrf de săgeată de același tip cu cel precedent. Nedeterminat. Inv. nr. Sarmiz. 2055. $L=5,7$ cm. Inedit. Pl. 3/2.

23. Vîrf de săgeată. Piesa prezintă vîrf martelat în patru muchii și peduncul. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 3188. $L=7,5$ cm; $l=0,8$ cm. Inedit. Pl. 2/20.

24. Vîrf de săgeată de același tip cu cel precedent. Omogen corodat. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 3189. L=6,8 cm; l=0,7 cm. Inedit. Pl. 2/22.
25. Vîrf de săgeată de același tip cu cele precedente. Templul lui Liber Pater. Inv. nr. MuzIstTrans. V. 2882. Inedit. Pl. 2/21.
26. Vîrf de săgeată de același tip cu cele precedente. Piesa păstrează pedunculul fragmentar. Templul lui Liber Pater. Inv. nr. MuzIstTrans. V. 2890. L=8 cm; l=0,7 cm. Inedit. Pl. 2/23.
27. Vîrf de săgeată. Piesa prezintă vîrf în trei muchii și peduncul fragmentar. Puternic corodat. Templul lui Liber Pater. Inv. nr. Sarmiz. 675. L=3,7 cm. Inedit. Pl. 3/6.
28. Vîrf de săgeată. Piesa prezintă silueta mult alungită, iar vîrful este martelat în patru muchii. Omogen corodat. Templul lui Liber Pater. Inv. nr. Sarmiz. 668. L=5,9 cm; l=0,5 cm. Inedit. Pl. 3/3.
29. Vîrf de săgeată de același tip cu cel precedent. Puternic corodat. Templul lui Aesculapius și Hygia. Inv. nr. Sarmiz. 667. L=5,2 cm; l=0,6 cm. Inedit. Pl. 3/5.
30. Vîrf de săgeată de același tip cu cele precedente. Puternic corodat. Templul lui Aesculapius și Hygia. Inv. nr. Sarmiz. 463. L=5,2 cm. Inedit. Pl. 3/4.
31. Vîrf de săgeată. Piesa prezintă baza lățită și rotunjită la colțuri. Manșonul este ușor evazat spre bază. Templul lui Liber Pater. Inv. nr. Sarmiz. 285. L=7,4 cm; l=2,4 cm. Inedit. Pl. 2/19.
32. Vîrf de săgeată⁴⁷ de același tip cu cel precedent. Nedeterminat. Inv. nr. Sarmiz. 1126. L=9,3 cm; l=2,4 cm. Pl. 2/18.
33. Călci de suliță. Piesa, realizată prin răsucirea foi la cald, are formă conică, cu secțiune circulară. Templul sincretist. Inv. nr. Sarmiz. 582. L=7,3 cm. Inedit. Pl. 2/16.
34. Călci de lance. Foaia nu se petrece complet la răsucire. Templul sincretist. Inv. nr. Sarmiz. 2670. L=9,1 cm. Inedit. Pl. 2/15.
35. Călci de suliță. Piesa se păstrează fragmentar. Templul lui Silvanus. Inv. nr. Sarmiz. 2683. L=6,5 cm. Inedit. Pl. 2/17.
36. Pumnal de fier, bine păstrat. Piesa are axa rectilinie, cu secțiune triunghiulară, prelungită cu limba pentru mâner. Nedeterminat. Inv. nr. Sarmiz. 288. L=13,2 cm; l=3,8 cm. Inedit. Pl. 1/7.
37. Proiectil de praștie. Piesa este făurită din argilă arsă și are formă aproximativ rotundă. Clădirea 002. Inv. nr. MuzIstTrans. V. 28921. D=3 cm. Inedit. Pl. 3/4.
38. Pandantiv de cuirasă. Piesa are lăcaș de prindere a tubului de legătură cu *lorica*. Sub acest lăcaș inelar piesa prezintă două aripioare spre exterior, continuate prin subțiere, o lățire și din nou îngustare, terminată cu bumb. Tubul simplu, semicircular, are o îndoire care realizează atașarea la inel printr-o foaie subțire la capătul opus. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 283. L=5,5 cm. Inedit. Pl. 3/8.
39. Pandantiv de cuirasă de același tip cu cel precedent. Palatul Augustalilor. Inv. nr. Sarmiz. 284. L=2,8 cm. Inedit. Pl. 3/10.
40. Pandantiv de cuirasă ascuțit la vîrf. Deschiderea semicirculară în partea superioară a piesei este continuată cu subțiere, lățire spre bază și terminată în unghi ascuțit. Templul lui Liber Pater. Inv. nr. Sarmiz. 2135. L=4,8 cm. Inedit. Pl. 3/7.

CONSTANTIN ILIEȘ

⁴⁷ *Ibidem*.

ARMES ROMAINES DÉCOUVERTS À ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA

(Résumé)

On y décrit et interprètes un nombre de 40 pièces d'armement, découverts sur le territoire de la commune de Sarmizegetusa (ancienne Ulpia Traiana Sarmizegetusa), qui sont gardés dans les collections du Musée d'archéologie de la commune de Sarmizegetusa et du Musée d'histoire de la Transylvanie de Cluj-Napoca.

Elles sont: 6 points de lance, 14 points de pique, 3 talons de lance et de pique, 12 points de flèche, une lame de poignard, 3 pendants de cuirasse et un projectile de fronde.